

la araştırmacıların istifadesine sunarak yeni dönüşümlerin ve oluşumların kapısını aralamaktadır. Bu çalışmalar, bir devleti “Devlet” olarak yaşatmak için gereken en önemli zihinsel çabalar-

dır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu çatısı altındaki kurumlarımız ve Yazma Eserler Kurumuna yayımladıkları telif ve tercüme eserler için ne kadar teşekkür etsek azdır.

Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü

Kadir Uzun

Bilindiği üzere XI. yüzyıla kadar tek bir koldan gelişen Türk dili, bu yüzyıldan sonra Türk boylarının coğrafya ve kültür değiştirmelerine paralel olarak ayrı ayrı bölgelerde farklı lehçe adlarıyla gelişme göstermiştir. Bu lehçeler XIII. yüzyıldan itibaren çeşitli yazı dilleri oluşturmuşlardır. Oğuz boylarının Anadolu'ya gelip yerleşmeleri neticesinde bu coğrafyada Oğuz ağız özelliklerine göre gelişen bir yazı dili teşekkül etmiştir (Akar, 2012: 281).

Batı Türkçesinin başlangıcı olarak kabul edilen XIII-XVI. yüzyıllar arasındaki dönem; Eski Anadolu Türkçesi, Eski Osmanlıca “Altosmanische”, Eski Türkiye Türkçesi, Tarihî Türkiye Türkçesi ve Oğuz Türkçesi olarak adlandırılmaktadır. Yaygın kullanılan adıyla Eski Anadolu Türkçesi; Anadolu Selçuklu Devleti, Anadolu Beylikleri ve Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında meydana getirilen eserlerin oluşturduğu dönemin adıdır. Eski Anadolu Türkçesi², kendi içerisinde;

- a) Selçuklular Dönemi (on birinci- on üçüncü yüzyıllar arası),
- b) Beylikler Dönemi (on dördüncü yüzyıl),

c) Osmanlılar Dönemi (on beşinci yüzyıl ortalarına kadar) olmak üzere üç döneme ayrılabilir (Demir, Yılmaz, 2012: 89).

Sezer Özyaşamış Şakar tarafından hazırlanan, *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü* adlı çalışma, XIII. yüzyıldan XVI. yüzyılın başlarına kadar EAT'nin dil özelliklerinin görüldüğü belli başlı eserlerin taranması neticesinde tespit edilen deyimlerin tanımlanması ve tanıklanmasından oluşmaktadır. Bu çalışmada ilk olarak bu döneme ait astronomi, botanik, edebiyat, siyaset, tarih, tasavvuf ve tıp alanlarında telif ve

2 Bundan sonra EAT kullanılacaktır.

tercüme şeklinde kaleme alınmış temel eserler belirlenmiştir. Daha sonra bu eserler üzerinde hazırlanmış yüksek lisans ve doktora tezleri ile kitap, makale vb. yayınlar taranmıştır. Bu taramalar sonucunda EAT'nin söz varlığında yer alan deyimler tespit edilmiş ve metinlerle örneklendirilmiştir. Bu döneme dair deyim varlığının madde başı yapılan deyimlerden ibaret olmadığı, ancak taranan eserlerle sınırlandırılabildiği de çalışmada ayrıca ifade edilmiştir (s. 18).

Her biri Türk kültüründen izler taşıyan deyimleri sonraki kuşaklara aktarmak, Türkçenin tarihî söz varlığının tespitine katkı sağlamak, deyimlerin eski veya değişik biçimlerini ortaya koymak çalışmanın amaçları olarak belirtilmektedir.

Çalışmanın "Giriş" bölümünde okuyucuya "deyim" sözcüğü hakkında etraflıca bilgiler verilmektedir. Bu bölümde deyimlerin Türk dilinin en eski yazılı metinlerinden itibaren görüldüğü, kimi zaman yüzyıllar boyunca değişmeden kimi zaman da sözcüklerde bazı değişikliklerle günümüze ulaştığı ifade edilmektedir. Ayrıca Türkiye Türkçesinde deyimler ile ilgili pek çok çalışma yapılmasına karşın kapsamı, kavram alanı ve tasnifi hakkındaki çalışmaların daha az olduğu belirtilmektedir.

3241 deyimın madde başı olarak alındığı eserde gözümüze çarpan bazı hususiyetler şöyledir:

1. Madde başında gösterilen deyimlerde çeviri yazı işaretleri kullanılmış ama örneklerde sadece düzeltme işaretine başvurulmuştur. Ayrıca EAT'nin ses özelliklerine dikkat edilmiştir.

2. Sözlükte sadece Türkçe deyimler yer almamakta, Arapça ve Farsçadan tam çevirme / anlam kopyalaması şeklinde oluşturulan deyimler de gösterilmektedir: Mesela Arapça **nuru aynım** (gö-

zümün nuru), Farsça **cân be leb resîden** (canı ağzına gelmek), **engüş ber dehân** (parmağı ağzında kalmak), **çeşm en-dâhten** (göz atmak), **ez dest reften** (elden gitmek), **hakk-ı nân u nemek** (tuz ekmeğe hak) vb.

3. Eserde birden fazla anlamı olan bazı deyimler için her anlamına uygun örnek gösterilmemiştir. Mesela "canına değmek" deyimini, "1. Yapılan işten çok hoşlanmak, mutlu olmak. 2. Ölü için verilen sadaka veya yapılan bir iyilik "Ona ulaştın, ölünün ruhu şad olsun." anlamında kullanılır." şeklinde açıklandıktan sonra "Andan hezâr rahmet Selçukîler cânına degsün (Dan³, 258/11)" örneği verilmiştir (s. 97). Muhtemelen seçilen örnek, deyimın ikinci anlamı içindir.

4. Bazı deyimlerde aynı anlam tekrarlanmaktadır. Mesela "aklı başından gitmek", "aklı başından şaşmak", "aklı başından uçmak" deyimlerinin anlamı "Sevinç, hayranlık veya korkudan ne yapacağını bilememek, şaşırıp kalmak." şeklinde açıklanmaktadır. Her birisi farklı bir duyguyu çağırştıran bu deyimler için "sevinden", "hayranlık" veya "korku" ifadelerinden birinin tercih edilmesi kanaatimizce daha uygun olacaktır.

5. Örnek gösterilen bazı tanıklarda beyit yerine sadece bir mısra seçilmiştir. Bu durumun deyimdeki anlamı tam olarak ifade etmediğini gözlemlemekteyiz. Mesela "kılıç urmak" deyimini "1. Öldürmek. "Ne var halk için ger kılıç urmaya" (SN⁴, 255) 2. Kılıçla saldırmak." (Göresiz Arap nice urur kılıç) (SN, 2657) olarak açıklanmıştır. Deyimın ikinci anlamı için gösterilen örneğin nispeten uygun olduğu ortadır. Ancak ilk anlam için seçilen örneğin "öldürmek" anlamını taşıyıp taşımadığını an-

3 *Danışmend-nâme.*

4 *Süheyl ü Nevbahâr.*

layabilmek için beytin öbür mısrasını da görmek gerektiği düşüncesindeyiz.

6. Eserde, bugünkü dilde kullanılmayan ve tamamen eskicil olarak değerlendirilebilecek pek çok yapı göze çarpmaktadır: “**hurduşatmak**: parçalamak”, “**od issi**: cehennemlik, günahkâr”, “**ögin dürmek**: kendine gelmek, toparlanmak, akli başına gelmek”, **ensî enmek/entmek/inmek**: “aklı başından gitmek, şaşırma, korku ve heyecandan rengi atmak, ne yapacağını bilememek”.

7. *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü*, XIII-XV. yüzyıllarda kaleme alınmış 68 eserin taranması neticesinde oluşturulmuştur. Bu yüzyıllarda, Anadolu’da yazılmış, varlığından haberdar olduğumuz eserlerin toplamı bu sayıdan çok daha fazladır. Bu açıdan çalışmanın sonraki baskılarında taranan

eser sayısının artırılmasının hem deyim varlığında hem de tanıklarda zenginlik sağlayacağı aşîkârdır.

Yapılan incelemeler ve değerlendirmelerimiz sonucunda, bu çalışmanın EAT döneminin anlaşılmasında ve deyimlerin tarihsel gelişmesinin izlenmesinde pek çok katkı sunacağı fikrine ulaştık.

Kaynaklar

Akar, Ali, *Türk Dili Tarihi –Dönem-Eser-Bibliyografya*, (5. Basım), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012.

Demir, Nurettin, Yılmaz Emine, *Türk Dili El Kitabı*, (6. Baskı), Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

Özyaşamış Şakar, Sezer, *Eski Türkiye Türkçesinin Deyimler Sözlüğü*, Dün Bugün Yarın Yayınları, İstanbul 2021.

Şiirin Nabzı:

Modern Türk Şiiri Üzerine Yazılar

Mehmet Akif Öbek

Modern Türk şiiri; hem kuşaklarca yenilenen şiir estetiğiyle, hem de bu yenilikler ile kurulan çeşitli poetikalarıyla çatallı bir yapı sergiler. Ahmet Hâşim’in *Piyâle* mukaddimesinde de görüldüğü gibi şiir, şair ile akademisyenin uzlaşmadığı bir zemindir. Çoğu şairin akademisyenlerce yapılan şiir tahlillerini “tatmin edici” bulmaması ve akademinin de şairlerden daha “oturaklı” poetikalar beklemesi, bahsi geçen anlaşmazlığa örnektir. Bu sebeple tanıtımını yaptığımız kitabın şair/akademisyen Emel Koşar’ın kaleminden çıkmış olması dikkate değer. Zira eser boyunca bir yandan yazarın şiir ve şair zevki gözlemlenebilirken diğer yandan

akademik tutum da varlığını hissettirir. Eserin hem popüler hem de akademik dergilerde yayımlanan yazılardan mürekkep oluşu da bu durumu görünür kılar.

Şiirin Nabzı: Modern Türk Şiiri Üzerine Yazılar, Mart 2020’de Kesit Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Eser; Emel Koşar’ın popüler/akademik dergilerde yayımladığı makalelerden, sempozyumlarda sunduğu bildirilerden ve bu yazıların sonuna eklediği denemelerden oluşmaktadır. Bahsi geçen yazıların/bildirilerin yayım/sunum tarihleri ve yerleri, kitabın sonunda yer alan bibliyografyada mevcuttur. Başlıklar ise, yazılarda ele alınan şairlerin doğum tarihlerine göre kronolojik olarak sıralanmıştır. Bu sıralama; Yahya Kemal, Ahmet Hâşim, Nâzım Hikmet, Ahmet Hamdi Tanpınar, Âsaf Hâlet Çelebi, Ahmet Muhip Dıranas, Bedri Rahmi Eyüboğlu, İlhan Berk, Attilâ İlhan, Edip